

HÂBİS b. SA'D

(حابس بن سعد)

Hâbis b. Sa'd b. Münzir
el-Cermî et-Tâi
(ö. 37/657)Sıffin Savaşı'nda
Muâviye'nin yanında yer alan
kumandanlardan biri.

Adı Hâbis b. Rebîa olarak da kaydedilmekle birlikte İbn Hibbân, Hâbis b. Sa'd ile Hâbis b. Rebîa'nın ayrı kişiler olduğunu belirtir (*eş-Sikât*, III, 94-95). Dimaşkîlar'ın Yemânî nisbesiyle andığı Hâbis'in sahâbî mi, yoksa muhadramûn* dan mı olduğu konusunda ihtilâf vardır. İbn Sa'd ve Ebû Zür'a onu Dimaşk'a yerleşen sahâbîler arasında saymaktadırlar. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*'de sahâbîleri zikretmemekle birlikte eserine Hâbis'i almış ve sahâbî olduğu konusundaki görüşün zayıflığını belirtmiş de (I, 428) *el-Kâşif* (I, 135) ve *Tecridü esmâ'i's-şahâbe* (I, 94) adlı kitaplarında onun sahâbî olduğunu söylemiştir. İbn Hacer, Hâbis'i *el-İşâbe*'ye almakla beraber (I, 272), *Takrîbü't-Tehzîb*'de onun muhadramûndan olduğunu kaydetmiş (I, 137), *Tehzîbü't-Tehzîb*'de de sahâbî olmadığı yönündeki kanaatini belirtmiştir (II, 127).

Hz. Ebû Bekir devrinde Medine'ye gelen Hâbis b. Sa'd, yine onun hilâfeti zamanında Dimaşk'a gitti. Rivayete göre, Hz. Ömer Hâbis'i Humus kadılığına tayin etmek isteyince ona kadı olduğu zaman nasıl hüküm vereceğini sormuş, Hâbis ic-tihad edeceğini ve maiyetindekilerle istişarede bulunacağını söylemiş, Hz. Ömer de kendisini bu göreve tayin etmiştir. Ancak Hâbis Hz. Ömer'in yanından ayrıldıktan az sonra bir rüyasını anlatmak üzere geri dönmüş, rüyasında güneşin meleklerden meydana gelen büyük bir toplulukla birlikte doğudan, ayın da büyük bir yıldız topluluğuyla birlikte batıdan geldiğini söylemiştir. Hz. Ömer'in, kendisinin hangi grubun yanında yer aldığını sorması üzerine ay ile beraber olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Sen silinip yok olanla berabersin" diyerek onu tayin etmekten vazgeçmiştir. Hâbis b. Sa'd, Sıffin Savaşı'nda Muâviye tarafında yer alarak Tay kabilesinin sancaktarlığını yapmış ve bu savaşta hayatını kaybetmiştir (Rebîülevvel 37 / Eylül 657).

Hâbis b. Sa'd, Hz. Fâtıma ve Ebû Bekir'den hadis rivayet etmiş, kendisinden de Ebû't-Tufeyl, Cübeyr b. Nüfeyr ve baş-

kaları rivayette bulunmuştur. Dârekut-nî'nin meçhul* ve metrûk* dediği Hâbis'in bir rivayeti Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır (IV, 105, 109).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 51; *Müsned*, IV, 105, 109; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VII, 431-432; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 108; Dineverî, *el-Ahbarü't-tvâl*, s. 171; İbn A'sem el-Küfî, *el-Fütüh*, Beyrut 1406/1986, II, 397; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 292; İbn Hibbân, *eş-Sikât*, III, 94-95; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-şahâbe*, TSMK, Ahmed III, nr. 499, I, vr. 194*; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 403; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, I, 359-360; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 375-376; a.mlf., *el-Kâmil*, III, 325; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 428; a.mlf., *el-Kâşif* (Lecne), I, 135; a.mlf., *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), I, 94; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 261; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 272; a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 137; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 127; Vefâ Fehmî es-Sindiyûnî, *Şi'r'u Tay ve ahbâruha fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, Riyad 1403/1983, II, 560-561; Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara, ts. (Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları), s. 69-70, 110, 149.

SAFFET KÖSE

HABLULLAH

(حبل الله)

GenellikleKur'an-ı Kerim'i ifade ettiği
kabul edilen bir Kur'an tabiri.

Sözlükte "ip, bağ; sebep, vasıta; damar" gibi mânalara gelen habl kelimesi mecazi olarak "ahid, zimmet, eman" anlamlarında da kullanılmaktadır (*Lisânü'l-Arab*, "hbl" md., *Tâcü'l-arûs*, "hbl" md.).

Habl Kur'an-ı Kerim'de ikisi çoğul (hibâl) olmak üzere yedi yerde geçmektedir. Bunlardan üçü "ip" (Tâhâ 20/66; eş-Şuarâ 26/44; Tebbet 111/5), ikisi "ahid ve zimmet" (Âl-i İmrân 3/112), biri de "damar" (Kâf 50/16) mânasında kullanılmıştır (İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 242). Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde geçen "hablullah" ise bütün müfessirlerce mecazi bir ifade kabul edilmiş ve şöyle yorumlanmıştır: Bundan maksat Allah'ın kitabıdır. Kur'an, tıpkı derin bir çukura düşmüş insana tutunup kurtulması için yukarıdan sarkıtılan ip gibi semadan arza uzatılmış bir hidayet nurudur. Başka bir açıklamaya göre ise Kur'an, insanın tehlikeli bir yolda yürürken düşmemek için tutunup güvenlik içinde ilerlemesini sağlayan bir emniyet bağıdır. Ona sarılan tehlikeden ve helâk olmaktan kurtulur, selâmete ulaşır (Zemahşerî, I, 450; Fahreddin er-Râzî, VIII,

162-163; Âlûsî, IV, 18-19; Elmalılı, II, 1153-1154).

Hablullah tabirinin Kur'an'ı ifade ettiğini belirten hadisler de mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber, Allah'ın kitabının semadan arza uzatılan bir ip olduğunu, ona sarılan kişinin hidayete ereceğini, onu terkedenin ise sapıklığa düşeceğini, onda akla durgunluk veren tükenmez hârikalar bulunduğunu ifade etmiştir (*Müsned*, II, 3, 14, 17; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 37; Ebû Dâvûd, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", I; Tirmizî, "Menâkıb", 32.). Hz. Ali, İbn Mes'ûd, İbn Abbas gibi sahâbîlerin görüşleri de bu yöndedir (meselâ bk. Tirmizî, "Şevâbü'l-Kur'an", 14). Öte yandan bu tabir, Kur'an'ı da kapsayacak şekilde Allah'ın kulları için olan ahid ve güvencesi, Allah'ın dini, kulları için lutfettiği kurtuluş vasıtaları ve ihlâs olarak daha kapsamlı şekilde de tefsir edilmiştir. Ayrıca Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde, "Hablullahı sarılın" buyruğunun ardından "Bölünüp parçalanmayın" emrinin yer aldığı dikkate alınarak bu tabirle cemaat, ümmet birliğinin veya bu birliği sağlayan bağların kastedilmiş olabileceği de ileri sürülmüştür (İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-mesir*, I, 432-433; Fahreddin er-Râzî, VIII, 162-163; Kurtubî, IV, 158-159; Mevdûdî, I, 248).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hbl" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "hbl" md.; *Lisânü'l-Arab*, "hbl" md.; *Tâcü'l-arûs*, "hbl" md.; *Müsned*, II, 3, 14, 17; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 37; Ebû Dâvûd, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", I; Tirmizî, "Şevâbü'l-Kur'an", 14; "Menâkıb", 32; Yahyâ b. Sellâm, *et-Taşârif* (nşr. Hind Şelebî), Tunus 1979, s. 314; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), IV, 21; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), I, 450; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 242-243; a.mlf., *Zâdû'l-mesir*, I, 432-433; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, VIII, 162-163; Kurtubî, *el-Câmi'*, IV, 158-159; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an*, Kahire, ts., II, 83; Süyûtî, *el-İlkân* (Beyrut), I, 163; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, I, 641; IV, 18-19; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1153-1154; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an* (trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr.), İstanbul 1986, I, 248.

M. ZEKİ DUMAN

HABSIYYE

(حبسية)

İran edebiyatında
hapishane hayatını konu alan
eserlerin ortak adı.

Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Makâle* adlı eserinde (yazılışı 551/1156) Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân'ın (ö. 515/1121) hapiste bulunduğu sırada yazdığı şiirlere habsiyye (ço-

ğulu **habsiyyât**) adını vermişti. Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân'ın çağdaşı olan Muhammed b. Müeyyed'in hapiste iken yazdığı bir mektuba da *Risâle-i Habsiyyât* denilmiştir. Bu adın Mes'ûd'un şiirlerine verilen addan mülhem olması mümkündür. Kırk yaşına kadar refah içinde bir hayat süren Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân, bir şüphe üzerine Gazneliler'den Sultan İbrâhim ve halefleri tarafından birkaç defa hapse atılmıştı. Şairin hapisanede yazdığı ve bu duruma düşmesine sebep olan düşmanlarını, annesine, babasına ve çocuklarına duyduğu özlemi, içinde bulunduğu kötü şartları, hapisane hücrelerinde geçen uzun geceleri, çektiği acıları etkili bir şekilde anlattığı şiirler, kendisinden sonra Felekî-i Şîrvânî ve Hâkânî-i Şîrvânî tarafından taklit edilmiş, böylece İran edebiyatında "habsiyye" adı verilen bir tür teşekkül etmiştir.

Bu türün en güzel örneklerine, yeni İran edebiyatının tanınmış simalarından Melikü's-suarâ Bahâr'ın şiirlerinde rastlanır. Bahâr, siyasî düşüncelerinden ötürü düştüğü hapisanede Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân'ın etkisini de yansıtan manzumeler yazmıştır. Onun bu konudaki en ilginç eseri *Kârname-i Zindân* adlı mesnevisidir. Yine siyasî düşüncelerinden dolayı tutuklanan Alî-i Deştî'nin *Eyyâm-ı Mahbûs* ve Büzürg-i Alevî'nin *Varâkpârehâyı Zindân* adlı eserleri bu türün güzel örnekleri arasında yer alır. Urdu dili şairlerinden Gâlib Mirza'nın da (ö. 1285/1869) tutuklu iken yazdığı birkaç manzume habsiyye niteliği taşır.

Klasik Türk edebiyatında böyle bir tür bulunmadığı gibi bu türün örneği sayılabilecek eser de yoktur. Bursalı Ahmed Paşa'nın "kerem" redifli kasidesi bir ölçüde habsiyye tanımına uymaktaysa da şair bu kasidede durumundan pek şikâyet etmemekte, daha çok Fâtih Sultan Mehmed'i övmektedir. Baf kadılığına tayin edilen Mâcuncuzâde Mustafa Efendi görev yerine giderken 1597'de Malta korsanlarına esir düşerek zindana atılmış, buradaki hatıralarını *Bâzgeşt-i Hakîrî-i Malta Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta* adıyla manzum olarak yazmıştır (Parmaksızoğlu, V/8, s. 77-79). Edebî değerinden ziyade esaretin ve zindan hayatının insanın ruh dünyasında meydana getirdiği hüznün ifadesi olarak değer taşıyan eser bu yönüyle bir habsiyye kabul edilebilir.

Necip Fazıl Kısakürek'in "Zindandan Mehmed'e Mektup" adlı şiiriyle *Cinnet Mustatili* (İstanbul 1955) adlı hapisha-

ne hatıraları, Nâzım Hikmet'in *Dört Hapishaneden* (İstanbul 1966), Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Zindan Duvarları* (İstanbul 1967), Ahmed Ârif'in *Hasretinden Prangalar Eskittim* (İstanbul 1968), Atilla İlhan'ın *Tutuklunun Günlüğü* (Ankara 1975), adlı şiir kitapları, Nâzım Hikmet'in *Mapushane'den Kemal Tahir'e Mektuplar* (Ankara 1973) adlı eseri ve Kemal Tahir'in *Karılar Koşuşu* (İstanbul 1985) adlı romanı modern Türk edebiyatında hapisane hayatı hakkında yazılmış eserler arasında zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Makâle* (nşr. M. M. Kazvînî), London 1910, s. 50-52; Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân, *Divân* (nşr. Reşîd-i Yâsimî), Tahran 1330 hş., s. 1, 7, 19, 122, 124, 255, 360, 475, 493; Hâkânî, *Divân* (nşr. Ziyâeddîn-i Seccâdî), Tahran 1338 hş., s. 23-28, 60-62, 155-158, 173-174, 320-324; Bahâr, *Divân-ı Eş'âr*, Tahran 1344-45 hş., I-II, tür.yer.; M. C. Mahcûb, *Sebk-i Horasânî der Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1345 hş., s. 656-659; Esedullah Han Gâlib, *Kıta 'ât* (nşr. Gulâm Resûl-i Mihr), Lahor 1969, s. 184-192, 441-446; a.mlf., *Kaşâ'id* (nşr. Gulâm Resûl-i Mihr), Lahor 1969, s. 441-446; Ahmed Paşa, *Divân* (nşr. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1966, s. 82-85; H. Kamshad, *Modern Persian Prose Literature*, Cambridge 1966, s. 69 vd., 116-119; F. Machalski, *La littérature de l'Iran contemporain*, Wrocław-Warszawa-Krakow 1967, II, 45, 48-51; Abdülhüseyn-i Zerrinkûb, *Bâ Kâr-vân-ı Hülle*, Tahran 2535 şş. [1976], s. 83-95; İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", *TD*, V/8 (1953), s. 77-84.

TAHSİN YAZICI

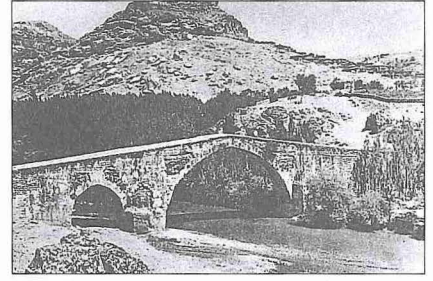
HABURMAN KÖPRÜSÜ

Diyarbakır-Malatya
yolu üzerinde

Artuklular tarafından

XII. yüzyılda yaptırılan köprü.

Diyarbakır'a 90 km. uzaklıkta Çermik ilçesinde, Haburman köyü yakınında Haburman suyu üstünde inşa edilmiştir. Çermik Köprüsü olarak da anılan yapı Arapça kitâbesine göre 575 (1179-80) yı-

Haburman Köprüsü- Çermik / Diyarbakır

linda, Artuklu Hükümdarı Necmeddin Alp'nın kızı Zübeyde Hatun tarafından kardeşi II. Kutbüddin İlgazi'nin hükümdarlığı sırasında inşa ettirilmiştir. Tarih boyunca çeşitli tamirler gören köprünün son esaslı onarımı 1927 yılında Çermik Kaymakamı Hikmet Bey ile belediye başkanı Rifat Bey tarafından yaptırılmıştır.

Haburman Köprüsü muntazam bir işçilikle kesme taştan inşa edilmiştir. Gülgün Tunç'un uzunluğunu 108 m., genişliğini 5,50 m. olarak gösterdiği köprünün uzunluğunu Cevdet Çulpan 106 m. olarak kaydeder. Ortada geniş açıklıklı (19,55 m.) büyük bir sivri kemer, yanlarda ise birer küçük kemer vardır. Ortadaki kemerin kilit taşına kadar olan yüksekliği 11,20 m., doğudaki küçük kemerin açıklığı 5,30 m., batıdaki ise 7,10 m. olarak ölçülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Basri Konyar, *Diyarbakır Yıllığı*, Ankara 1936, III, 250, 251; A. Gabriel, *Voyage archéologique dans la Turquie orientale*, Paris 1940, I, 258; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 49, nr. 26 (Çermik Köprüsü adıyla); Gülgün Tunç, *Taş Köprülerimiz*, Ankara 1978, s. 89; M. Fahrettin Kırzioğlu, "Çermik Kasabası Üzerine Notlar", *Kara-Amid Dergisi*, I/1, Diyarbakır 1956, s. 266-281.

SEMAVİ EYİCE

Haburman Köprüsü'nün rölevesi

